

At finde sin identitet i informationssamfundet er en balancegang mellem gamle og nye normer.

G IDENTITET

G1 Fra industrisamfund til informations-samfund

Kernestoffet i sociologi er identitetsdannelse, socialisation og levevilkår.
(Læreplan Samfunds-fag C)

I kapitel G1 lærer du

- om hvordan samfundets produktion og værdier præger det enkelte menneskes identitet
- om forskellene på det traditionelle, det moderne og det senmoderne samfund
- begreberne normer, roller, rollekonflikt, socialisation, sanktion
- om de tre socialkarakterer myren, sneglen og kamæleonen

De engelske film "Det' bare mænd" og "Billy Elliot" illustrerer overgangsprocessen fra industrisamfund til informationssamfund. Stålværkerne og kulminerne er lukket, produktionsarbejdspladserne er væk, og industriarbejdernes identitetsgrundlag ligeså. Uden løn mister mændene status og kommer i identitetskrise. Nye værdier, som deres sønner repræsenterer, åbner døren til fremtiden. Disse værdier er kreativitet og en meget bredere opfattelse af hvad det vil sige at være mand. I stikordsform kan andre af forskellene mellem industrisamfundet og informationssamfundet ses af dette skema:

Industrisamfund	Informationssamfund
fællesskab, ensartethed	individualisme
arbejde et middel til fornøjelse i fritiden	arbejde mindst lige så interessant som fritiden
arbejdsdeling, forudsigelighed	kreativitet, omstillingsparathed
hierarki	netværk, selvstyre, indflydelse
tidskontrol, tidstagning	opgaven, ikke uret styrer arbejdet
klasseundervisning	gruppe- og projektarbejde
klokke markerer frikvarter	ingen klokke
faste kønsroller	kønsroller i opbrud
nationalstat	globalisering
kun autoriteter og eksperter har adgang til information	eksperters udsagn betvivles
revselsesret over børn	børns indflydelse respekteres
få medier	mange medier, både kommercielle og offentlige, indenlandske og udenlandske
pligtstyring	lyststyring
materielle mål	materielle mål plus selvrealiseringsmål
'færdig med fyrre'	nye definitioner af livsfaser – lang ungdom, singleliv, det grå guld

Individets identitetsdannelse

Det enkelte menneskes identitet afspejler altså samfundets udvikling. Men identitetsdannelse er i høj grad også et individuelt projekt, som former sig forskelligt alt efter hvad og hvem det enkelte menneske påvirkes af, og af hvilke forudsætninger og ressourcer det har fra fødselen. Hvilken grad af gå-på-mod, evne til at møde udfordringer, lyst til forandring eller risikovillighed har personen? Hvor stor er personens kapacitet for arbejde? Hvilke

typer intelligens har personen? Diskussionen om hvorvidt arv eller miljø er vigtigst for det individ man ender med at blive, er det umuligt klart at konkludere på.

Socialisation

Socialisationsprocessen er det forløb der gør et barn til et velfungerende medlem af et bestemt samfund og bærer af dets kultur. Når barnet socialiseres lærer det holdninger, værdier og måder at opføre sig på der er hensigtsmæssige for at samfundet kan bestå og udvikle sig.

De værdier der socialiseres ændrer sig i takt med samfundet. Før det antiautoritære oprør i 1960-70erne var det helt normalt at lære børn at tie stille med mindre de blev spurgt ('Børn skal ses og ikke høres') og at respektere autoriteter kritikløst. En sådan opdragelse passede godt til et industrisamfund hvor der var brug for fabriksarbejdere der fandt sig i kedeligt og monotont arbejde.

I dag har de fleste børn en overbevisning om at deres meninger betyder noget og at de har krav på at få deres behov tilgodeset. De skal ikke passe ind i en fabrik hvor de skal adlyde uden at stille spørgsmål, men tværtimod kunne arbejde på en kreativ arbejdsplads i konstant forandring. Derfor er der en samfundsmæssig interesse i at børn ikke er så lydige og hensynsfulde i dag som tidligere.

Normer og sanktioner

I konkrete situationer kommer de værdier til syne der gennem socialisationsprocessen skaber den enkeltes identitet. *Normer* defineres som *forventninger til hvordan man skal opføre sig i en bestemt situation*. Man lærer normer i sin familie, af sin omgangskreds, i daginstitutioner og uddannelsessteder og endda af medierne. Ved at overholde normernes 'regler' for adfærd – fx mht. forbrug, påklædning, sprog og fritidsaktiviteter – forstærker man sin tilknytning til en bestemt gruppe.

Hvilke normer tror du gjaldt i 1950 og hvilke gælder i dag i disse situationer:

- når man har spist og forlader bordet?
- når læreren kommer ind i klasseværelset?
- når en elev snakker med sidekammeraten i timen?
- når en ældre dame står på en bus hvor alle sæder er optaget?
- når et ungt menneske bliver kaldt ind til en snak med sin arbejdsgiver?
- når man har fået karakterer (gode/dårlige)?

Normer indlæres vha. positive eller negative reaktioner fra omgivelserne, de såkaldte *sanktioner*. Hvis man gør det rigtige, belønnes man, og på den måde forstærkes normen. Modsat 'straffes' man med negative sanktioner hvis man gør noget uønsket i en situation. En sanktion kan handle om noget der siges eller på anden måde udtrykkes, fx vha. kropssprog. En sanktion kan også være en fysisk manifestation – et knus eller en knytnæve – eller involvere en genstand, fx en gave.

Beskriv hvilke sanktioner – fra hvem? hvordan? – man kan forestille sig i disse situationer:

Du har ikke afleveret din skriftlige opgave til tiden
 Du kommer for sent hjem
 Du forærer din kæreste en dvd-film
 Du besøger din mormor for første gang i en måned
 Du glemmer at rydde op efter dig i køkkenet
 Du har fået en ny bluse
 Du har ikke fået lavet din del af en gruppefremlæggelse
 Du siger aldrig noget i timerne
 Du kommer til fest med en hel flaske vodka
 Du scorer et mål i fodbold

Roller

Identitetsdannelse handler også om at lære at påtage sig flere roller som udfoldes i bestemte situationer med dertil hørende forventede normer. En *rolle* defineres som *forventninger til en persons adfærd når vedkommende har en bestemt position*.

Hvilke forventninger er der fx til din adfærd i din rolle som

Gymnasieelev
 Søn/datter
 Barnebarn
 Kæreste
 Elev
 Ansat i et fritidsjob

Man kan opleve at befinde sig i en rollekonflikt, fordi man kan være i tvivl om hvilken rolles normer skal efterleves i en bestemt situation. Forestil dig rollekonflikten i nedenstående situationer – hvilke roller støder sammen, hvor problematisk føles det, og hvad gør du? Hvilke strategier kan man vælge at løse rollekonflikter med? Find selv på flere eksempler på rollekonflikter.

- Du er ansat i Netto og din klasselærer står i køen.
- Du går en tur på gaden med din kæreste og møder din bedstemor
- Du er på efterskole og møder din gamle klasse til en volleyballturnering
- Din veninde har en anden politisk holdning end du selv i en debat i samfundsfag

Socialkarakter

At påstå at alle mennesker i et helt samfund har fælles personlighedstræk er selvfølgelig en meget bred generalisering. Alligevel kan det give mening at beskrive 3 forskellige såkaldte *socialkarakterer*. De bærer hver især kendetegn fra det samfund de skal fungere i og hjælpe med at opretholde.

Samfund	Det traditionelle samfund (feudalsamfund, landbrugs-samfund) Stabilitet, fast hierarki.	Det moderne samfund (industri-samfund) Økonomisk udvikling, social mobilitet	Det senmoderne samfund (informations-samfund) Massemedier store forbrugsmuligheder, meget foranderlighed
Social-karakter	Traditionsstyret: Myre Arbejder flittigt udfylder sin faste plads i landsbyfællesskabet. Den enkeltes identitet er givet af dens rolle i fællesskabet. Meget lav grad af individualitet.	Indrestyret: Snegl Identiteten skabes med udgangspunkt i kernefamilien, børnene opdrages især af den hjemmegående husmor.	Gruppestyret: Kamæleon Identiteten skabes og omdefineres løbende af mange påvirkninger fra familie, forskellige netværksgrupper og medier
Hvor kommer værdierne fra?	– fra traditioner forankret i religion og fast arbejdsdeling.	– fra det enkelte menneskes jeg, indre samvittighed og pligtopfyldenhed	Fra gruppen. Det enkelte menneske tager farve af de mange forskellige sociale sammenhænge det kan indgå i.
Problem-felt for den enkelte	Lever jeg op til en ydre rolle? Fylder jeg min rolle ud i landsbyfællesskabet? Hvis ikke skammer jeg mig.	Straffer jeg mig selv med en indre dårlig samvittighed? Jeg føler skyld hvis jeg ikke lever i overensstemmelse med min indre overbevisning om hvad jeg bør yde og hvad jeg bør undgå at blive fristet til.	Er jeg god nok i andres øjne? Er jeg accepteret? Usikkerhed mht egen identitet i en verden præget af stor foranderlighed og få faste holdepunkter. Spejling og selviscenesættelse. Angst for ikke at slå til.
Hvordan gavner denne socialkarakter det samfund der har skabt den?	Den enkelte 'myre' må ikke stille spørgsmål eller lave om på noget. Beslutninger i samfundet træffes af konge, kirke, og godsejere, og det enkelte menneske skal affinde sig med sin plads i hierarkiet. Det feudale samfunds stabilitet sikres vha stavnsbånd på landet og håndværkerlaug i byerne.	Mindre enheder (kernefamilier med hver deres (snegle-)hus) gør større mobilitet (fx flytning fra by til land) mulig. Pligt-opfyldenhed – til at udføre selv kedeligt arbejde i industrien. De frie markeds kræfter kan bedre udfolde sig – den enkelte kan starte egen virksomhed.	Kamæleonen kan opfange tendenser fra omgivelserne og hurtigt indstille sig på (tage farve af) nye strømninger i samfundet. Stor grad af omstillingsparathed og fleksibilitet. Man kan udvikle og sælge mange nye varer og tjenester til et globalt marked i rivende udvikling.

Myren: I det traditionelle samfund havde man, især i landbruget, brug for at holde befolkningen fast (jvf feudalsamfundets stavnsbånd) og få den enkelte til at have stor respekt for autoriteter. Mennesker var små anonyme myrer der skulle udfylde deres plads. Samfundets grundenhed var slægten og landsbyfællesskabet

Sneglen: I det moderne samfund krævede industriens vækst og nye muligheder pligtopfyldenhed men også initiativ af den enkelte ansatte. Her var kernefamilien samfundets vigtige grundenhed. Symbolet på denne socialkarakter er sneglen, der bærer sit (enfamilies-)hus på ryggen.

Kamæleonen: I det senmoderne samfund i dag er individet løsrevet fra pligt og fællesskabsbegrænsninger. Samfundet forandrer sig med stor hast og er konstant under påvirkning af nye informationer. Kamæleonen der tager farve efter omgivelserne er symboldyret her.

Nøgleord/begreber til G1:

Industrisamfund	Rolle
Informationssamfund	Rollekonflikt
Det traditionelle samfund	Sanktion
Det moderne samfund	Socialkarakter
Det senmoderne samfund	Traditionsstyret socialkarakter (myre)
Individualisme	Indrestyret socialkarakter (snegl)
Netværk	Gruppestyret socialkarakter (kamæleon)
Lyststyring	
Socialisation	
Norm	
Social kontrol	

SE OPGAVER S.180

G2 Systemafhængighed og risikosamfund

I kapitel G2 lærer du om

- *hvordan et avanceret og teknologiafhængigt samfund kan betyde mange muligheder, men også mere sårbarhed og mangel på kontrol.*

Når landet bliver ramt af snestorm, får vi en tydelig demonstration af, hvor meget vores normale dagligdag er afhængig af at forskellige systemer fungerer. Hvis vejene er lukkede og togene er forsinkede – vores infrastruktur ikke fungerer – forplanter det ene systems nedbrud sig til andre.

Børnenes skoler og daginstitutioner er lukket, posten kan ikke bringes ud, mange virksomheder kører på nedsat kraft, fordi de ansatte eller komponenter til produktionen pga. det ene eller det andet systems nedbrud ikke kan nå frem. Rent økonomisk er en snestormsdag en dag hvor samfundet får mange ekstra udgifter, og hvor produktionen og indtægterne er mindre end sædvanlig.